

okreti velikih mojstrov dokazi njihove genialnosti in torej neposnemljivi, ali pa podvrženi sumu plagiata, kakor hitro so si količkaj sorodni. Brskajoča učenost je skušala razkriti številčna soglasja in skladnosti med notami, takti in opusi — strahotno početje vnebovpijoče zablode. Metafizične in teozofske činjenice so preizkušale svoje teoreme na delih mojstrov, katerih veliki večini ni bilo skupno drugo kot točno izražanje.

Dejansko se je treba zadovoljiti z dejstvom, da se glasbene umetnine pretežno omejujejo na lastno vsebino celo v delih, katerim je skladatelj želel dati višji etični ali celo moralni značaj (n. pr. Beethoven, 9. simfonija). V takih primerih so tvorci podlegali samoprevarni domnevi, da razpolaga glasbena umetnost s sredstvi, ki učinkujejo neposredno na splošno človeško nrav. Prav tako je bil zmoten predsodek Tolstoja ob Beethovnovi violinski sonati (Kreutzerjeva), ker je zanjo mogočih prav tako še dovolj drugih možnosti razlage, ki bi vse zadele najmanj toliko v živo kot njegova. Najmanj pa bi si bil Beethoven mogel predstavljati učinek svojega dela v pravcu, nakazanem v noveli velikega Rusa, in bi bil nad njim bržkone trpko razočaran.

Glasba (in bržkone vsaka umetnost) vpliva le na tisti del človeške biti, ki je za umetnost predestiniran ali vsaj v ozki povezanosti z njo. Da ločnice med čudjo in čuti niso trdno zarisane, je ob simbiozi obeh več kot naravno, kakor prehaja physis v psyche in nujno vplivata druga na drugo. V tem je dan vir zmot, kojih plen so bili in bodo tvorci kakor sprejemalci. Dolžnost produktivnega vrednotenja bi bila, kar moči točno začrtati meje, do katerih sega področje umetnosti in njenih stvaritev, jih opredeliti po značaju, veljavnosti, popolnosti in iskrenosti izraza; nato šele prihajajo v obravnavo podrejena razložila, kakor so slog in domnevna izvenmuzikalna vsebina, odnosno pobuda. S tem bi bilo vrednotenje produkcije postavljeno na nove, resnejše in nepristanosti močnejše približane osnove, katerih trdna in neporušljiva (kajti realna in do kraja izsledljiva) tla bi služila za odbojnico tvorcu in za oporo sprejemalcu.

(Dalje.)

O ženi, ki je varala moža

Miško Kranjec

V majhnem mestu, daleč za hrbtom vsega velikega na svetu, sta živela mož Peter in žena Vera. Otrok nista imela in če bi ne bila oba v službi, bi to grenilo njuno življenje. Kajti še preden sta se poročila, sta sklenila, da bosta imela fantka in punčko. Ako jih bo več, bo pa tudi prav. Ni bilo niti fantka niti punčke in po letih sta se sprijaznila z usodo in z zavestjo, da bosta morala živeti sama do kraja, brez tistih posebnih skrbi, ki jih prinašajo otroci na svet, a tudi brez vseh radosti, ki jih nudijo. Mož je bil na sodišču, kjer je v predsobi lepil pisemske ovitke in včasih kaj malega napisal nanje, žena pa pri nekem starikavem odvetniku, ki je komaj sam živel. Zaslužila sta toliko, da sta pač živela

vsakdanje življenje. Česa več si nista mogla privoščiti. Peter je bil miren in tih človek, ki se je neprestano nečesa in nekoga bal. Kot posredovalec v predsobi na sodišču, med višjimi in nižjimi, je bil do višjih uslužen in se je vedno klanjal, do nižjih pa je bil visok a vendar dostojanstveno prijazen. No, ko sta bila z ženo zvečer sama, sta pozabila na vse dnevne nevšečnosti. Mož je zakuril v peči in žena je skuhala večerjo. Potem sta sedla za mizo, žena je vzela v roke vezenje ali pletenje, Peter pa je sedel k časniku, ki mu ga je neki samski sodnik na večer prepustil. Bral je na glas, da bi tudi žena slišala, kaj se dogaja po svetu. Po večerji nista skoraj nikdar nikamor šla. Predvsem, ker je bilo vse na svetu tako drago, potem pa, ker se ne bi spodobilo, da bi si kaj privoščila, saj bi jima lahko kdo kaj očital. — Ko sta prebrala časnik, a še ni bilo kasno, je mož vzela v roke knjigo, ki je govorila o velikem svetu, in jo bral, in vselej sta potem razmišljala, kako je po svetu lepo. Romanov nista mogla brati, ker so se jima zdeli nad vse dolgočasni in ker niso opisovali življenja tako, kakor je v resnici bilo, temveč iznakaženo.

Minilo je že deset let od poroke in že sta se bližala tisti dobi, ko se človek prvič zave, da se poslavlja od mladosti, da se poslavlja od vsega, kar je bilo nekoč tako lepo, tako razburljivo, pa vendar od mladosti, od katere ni imel mnogo. Kljub tej zavesti nista bila žalostna.

Jezila se nista drug na drugega, če se je pa že kaj zgodilo, se nista mogla jeziti za dolgo časa; prej ali slej je eden omagal, prišel k drugemu in rekel:

„Prosi me odpuščenja, ker si me razžalil.“ Po kratkem razpravljanju, kdo je kriv, je oni prosil odpuščenja in stvar je bila urejena. Ko sta si odpustila, sta si priznala, da se ljubita. In ko sta včasih razmišljala o ljubezni, sta dognala, da se iz leta v leto bolj ljubita, da leta, ki prihajajo, ne prinašajo v njuno življenje nikake utrujenosti, nikake naveličanosti. Res ni bila ljubezen tako burna, kakor v prvih letih, v nekem pogledu pa je bila celo lepša.

Želela sta, da bi tako vedno ostalo. Kaj naj si pa mali ljudje drugega žele, kakor da bi ne bili na poti velikim in da bi v tišini in v ozadju ukrali zase košček življenja.

Pa se je zgodilo drugače.

Peter se je bil spoznal z mladim človekom, ki je končaval svoje študije v glavnem mestu, se dodobra sprijateljil z njim in ga nekega dne privedel v hišo. Peter ni mislil nič hudega, celo vesel je bil, da pride nekdo k njima in prinese vsaj nekaj življenja; celo za ženo se mu je zdelo to potrebno, kajti sumil je, da se Vera dolgočasi pri njem. Ni pa vedel, da je mladi človek že zdavnaj vrgel oči na njegovo ženo, ki je bila zelo lepa.

Prijatelj je prihajal večer za večerom, posedal pozno v noč in pripovedoval. Peter in Vera sta se nasmihala in Peter je že mislil, da je prav storil, ko je privedel prijatelja. Potem mu je žena nekega dne rekla:

„Prej je bilo tako lepo ...“

Začudeno jo je pogledal, vendar jo je razumel. „Prej“ je pomenilo tiste čase, ko sta ob večerih posedala sama, lepota pa tiste vsakdanje razgovore, ki jih ni smel nihče slišati. Zdaj se je vse spremenilo. Zdaj je prijatelj posedal med njima. Če je kateri kaj rekel, je moral tako povedati, da je bilo tudi za tretjega. Čutila sta, da je postavljena med njiju pregraja. Prej je lahko mož kadar koli stopil k ženi in jo poljubil, a če se ni sam spomnil, ga je opomnila, rekoč:

„Nekaj si pozabil danes.“

To so bile same malenkosti, toda polnile so njuno življenje. Njuni večerni pogovori so bili kakor tiha enakomerna pesem, ki zveni od nekod daleč, podobna tistemu enakomernemu curljanju vode s slamnate strehe pri kmečki hiši, kadar pomalem dežuje in je gospodinja podstavila škaf pod žleb.

Zdaj je bilo vse to ubito. Sama nista več govorila, ker se jima je zdelo, da si nimata na svetu kaj pomembnega povedati. Govoril je prijatelj. Govoril je o samih velikih stvareh, ki ju prej niti brigale niso. Govoril je o politiki, če je naneslo, za katero sta bila onadva prepričana, da ni za majhne ljudi, o nekaki socialni pravičnosti, ne da bi natančneje pojasnil, kako si sam predstavlja to stvar. Govoril je o književnosti in navduševal Vera za romane, o katerih ni nikdar nič slišala; potem o slikah in slikarjih; od tod je prešel na potovanja: na morje, na planine, v mesta, v južne in severne kraje. Slikal je kraje tako živo, da se je Vera vsa zasanjala. Dalje je pripovedoval o majhnih in velikih intrigah „našega mesteca“, v katere so bili zapleteni domala vsi višji ljudje. In kadar ni imel več kaj drugega povedati, je začel z dovtipi in anekdotami, ki jih je mnogo znal na pamet, druge pa je imel napisane v knjižici; vselej tedaj je rekel: Te sem šele zadnjič slišal, pa sem si jih zapisal. Zdelo se je, da nima drugega opravka na svetu, kakor zbirati dovtipe. „Oh“, je opravičil to zbiranje in zapisovanje „ljudje vedno in povsod hočejo, da jim poveš kaj najnovejšega!“

Peter in Vera sta se dobrodušno, uslužno nasmihala, da ga ne bi žalila, se komaj pri tem ali onem dovtipu iz srca zasmejala, toda komaj sta čakala, da bi odšel, da bi se lahko sama in nemoteno pogovorila. Ko sta ostala sama, sta bila pa nekam utrujena in razdražena in toliko da se nista brez vzroka sprla. Nekaj čudnega je bilo poslej v njenem domu: kadar sta bila sama, se sploh nista mogla pogovoriti naravnost, temveč se je vsak pogovor razpletel v spor. Ta spor je bil zdaj drugačen kakor prej: nista iskala vzroka sporu in nista prosila odpuščanja, temveč se kujala ves dan. Oddahnila sta si šele, ko se je zvečer prikazal prijatelj. — Zdelo se je tudi, kakor bi se mu hotela vsak zase prikupiti in izpodriniti drug drugega pri njem.

Veri se je tudi prvič v zakonu zazdelo, da leži nad njuno hišo mučno dolgočasje. Najprej je bila prepričana, da je temu kriv ta človek, ki je vdrl v njuno samoto, počasi pa je spremenila svoje mnenje in vedela je: mož je kriv. Posedal je za mizo, neroden in boječ, ne da bi kdaj kaj povedal. Če pa je skušal, kadar sta bila sama, povedati zopet kaj takega, kakor nekoč, je bilo zelo smešno: zdelo se ji je, da samo otroci tako pripovedujejo ali pa nedorasli fantje. In sploh

se ji je čedalje bolj zdelo, da je v njem nekaj smešnega, otročjega. In čudila se je, kako je mogla toliko let drugače misliti.

Peter in Vera sta se odtujevala drug drugemu in se vsak zase skušala čim bolj približati prijatelju. Nič več nista čutila nejevolje nad njegovim prihajanjem, temveč sta bila v skrbeh, če ga kdaj ni bilo. Sama nista več znala pregnati dolgočasje iz hiše in ustvarjati lepoto v svojem domu.

Ko je tako bilo ustvarjeno ugodno razpoloženje za prijatelja, je začel srečavati Vero na cesti in vselej jo je pospremil skoraj do pisarne. Tako se je navadila na ta srečavanja, da je bila vznemirjena, če ga kdaj ni bilo. Želela si ga je, ker so ti trenutki bili posvečeni samo njej. In potem je ves dan v pisarni mislila samo na njegove besede in samo nanj.

Potem je prijatelj začel prihajati v hišo, ko Petra ni bilo doma. Ko je prišel prvič, je bil v zadregi in je rekel, kakor bi mu bilo zelo neprijetno:

„Oh, oprostite, mislil sem, da niste sami. Pridem kasneje.“

Vera ga je zadržala s smehljajem, rekoč:

„Kaj bi odhajali, saj bo Peter vsak čas doma. Počakajte ga.“ Tako je bilo sprva, kasneje sta komaj čakala, da sta bila vsaj za trenutek sama. In ko sta bila sama, se je Vera zelo razživila, bolj sproščeno se je smejala, in želela si je, da moža še dolgo ne bi bilo.

Poslej se je vse mnogo hitreje razvijalo. Najprej se je po nerodnosti dotaknil njene roke, bil v zadregi in rekel:

„Oh, oprostite, nisem hotel.“

„Saj ni nič hudega“, je odgovorila in se nasmehnila. Ko sta naslednji dan bila sama in je ona vsa žarela ob njegovem pripovedovanju, jo je prijel za roko, ne da bi se oprostil. Ker ni nič rekla, jo je pritegnil k sebi. In ker je priprla oči kakor v grozi, jo je objel in začel poljubljati; ležala mu je v naročju in se predramila šele, ko so zaškripale vežne duri in se je vračal Peter.

Nato je šlo vse po redni, že tisoč in tisočkrat prehojeni poti ljubezni: iskane trenutkov, ko bi bila sama, skrivni sestanki, slučajna srečanja. Bilo je mnogo novega in bilo je čudovito lepo. Zdaj šele se je Vera vprašala, kako je mogla živeti toliko časa tako puščobno življenje.

Prej sta Petru povedala, o čem sta se menila, če sta bila sama. Zdaj sta mu pripovedovala po starem načinu in on je z zanimanjem poslušal. Prej se nista trudila, da bi kaj zabrisala, zdaj sta ga pa s prijaznostjo in zgovornostjo ter s pazljivostjo skušala zazibati v sanje, kar se jima je posrečilo. In ker je Peter videl, da je žena vesela, živahna, da se je močno pomladila, ji je nekoč dejal:

„Pa je le bilo prav, da sem ga privedel v hišo. Tako zapuščena in žalostna si se mi zdela.“

„Ali si res vesel?“ je rekla in skušala biti vesela.

„Res sem prav zadovoljen.“

Ljubezen med Vero in prijateljem se je naglo razvijala. Poslej ni bilo več meje, kjer bi se ustavila. Morda si Vera niti v najbolj drznih sanjah ni tako daleč

želela, ko pa je bilo tu, se je z vso strastjo oprijela tega življenja. Pri vsem tem je imela eno samo skrb: kako prikriti pred Petrom. Nekoč ga ni hotela varati, toda zdaj, ko ga je že varala, je vedela, da ne more biti drugače. Saj ga je kljub temu na nek način ljubila. Tako ubog, tako dober se ji je zdel, da ga ne bi mogla nikdar zapustiti. In odločno je odklanjala vsa taka prijateljeva prišepetavanja, ki jo je že vso omrežil. V tem je ni mogel.

Bili so lepi časi: eno leto se je tako prekotatilo. Vsak večer, kadar je bil prijatelj doma, razgovori v pozno noč, potem sestanki, ki sta jih skrivala. Potem skupni sprehodi ob nedeljah, celo nekaki izleti, česar nista Peter in Vera prej nikdar počela. Potem predstave. In nad vsem tem je plavala velika, brezmejna, globoka in prelepa ljubezen, za katero je bila Vera prepričana, da ne bo nikdar splahnela.

Lepo je bilo vse to.

In lahko je bilo, dokler se je ljubezen izživljala v osebnih razpoloženjih in se zadovoljila z osebnim darovanjem. Nekaj mučnega pa je postalo za Vero, ko je nekoč prijatelj zabredel v denarne stiske in jo zaprosil za pomoč. Pa ne zato, ker bi se ji zdelo grdo, če terja ljubezen tudi nekaj tako materialnega kot je denar, temveč, ker ga ni imela. In to mu je tudi povedala:

„Oprosti, da ti ne morem dati več... Skromno živiva in mož bi me lahko povprašal, kam sem dala denar.“ Toda bila je voljna žrtvovati. Zlasti, ker je poslednje čase opazila, da se prijatelj nekoliko odmika njenemu domu, seveda predvsem tudi njej. Mnogo pa res ni mogla, ker sta imela doslej z možem tako urejeno, — in šele zdaj se je pokazalo, kako neumno je to bilo, — da sta vedela za vsak dinar, ki ga je kateri izdal.

Prijatelj se je nekam kislo nasmehnil nad malenkostjo, ki mu jo je dala. Proseče je pripomnila:

„Ta mesec bom bolj štedila in ti bom prvega dala kaj več. Saj vem, da je to malenkost... toda res ne morem, ker nimam.“ In ker je odhajal od nje nekam nejevoljen, je čutila, kako se je vse začelo rušiti.

Čeprav se je prijatelju zdelo malenkost, kar je dobil, je Peter pri računih le opazil primanjkljaj, ki ga ni mogel nikakor spraviti v sklad z izdatki. Količkor let že živita z ženo, se jima še ni zgodilo, da bi kdaj kaj manjkalo. Povedal je svoje skrbi tudi njej.

„Ne more manjkati“, je rekla neodločno in se zdrznila, ne da bi Peter to videl. „Saj ga nihče ni zapravil.“ Kakor sta računala in se skušala spomniti, kaj sta takega kupila, je vendarle manjkalo. Žena je skomignila z rameni, nejevoljno, ker jo muči s takimi stvarmi, in rekla: „Pač manjka... kaj vem, kam je šel ta denar. Sicer se pa zaradi tega ni vredno ubiti.“ To je bilo res in počasi sta se pomirila, celo pozabila sta na to nevšečnost.

Toda prihodnji mesec je spet manjkalo in vsi računi niso prav nič pojasnili zagonetke.

„To je res čudno“, je dejal Peter. „Tako ne moreva dalje. Zapisoval bom vse izdatke in potem bom videl. Saj ne boš huda, če tako storim?“

„Delaj, kar se ti zdi,“ je odvrnila Vera. „Če misliš mene, potem kar povej...“
„Bog ne daj,“ je odvrnil in zardel. „Čudno pa je le.“

Ta mesec torej ni bilo nič s prihranki, čeprav je prijatelj Vera še tako prosil in rotil. Kje naj bi vzela! Potem je celo grozil in prvič se je zgodilo, da se je Vera zamislila in razjokala; prvič ji je prišlo kakor odmev na nekdanje čase, ko ni poznala ne teh laži ne prevar in ne teh skrbi. Kakor je bila ljubezen še pred kratkim vzvišena in lepa, je postajala iz dneva v dan bolj mučna, bolj grda.

Kakor si je nekoč želela prijateljjeve bližine, se ga je zdaj bala. Zato, ker se je bala, da bo spet prišel s tisto grdo stvarjo: s prošnjo za denar. Ali mu ni darovala dovolj? Ali je potreben pri ljubezni tudi denar?

Bala se je, da je bilo vse samo velika prevara, da se je tuji človek ponorčeval iz nje, jo zapeljal in zdaj pustil v sramoti pred svetom. Želela si je pojasnila, hotela je, da bi spoznala resnico, pa čeprav še tako kruto. — Toda, ko je stal pred njo, prijazen, kakor je vedno bil, ves navdušen nad njo, poln lepih očarljivih besed, ko se je skoraj razjokal, da jo je žalil, je pozabila vse in vse oprostila.

„Nisem mogel drugače,“ je govoril z glasom, ki je razodeval kesanje in žalost. „Pretila mi je grda sodba, v kateri bi me obsodili kot kakega goljufa. Mar naj bi si pokvaril vso bodočnost? Glej, kmalu bom končal in potem se bo zgodilo, kakor sva se domenila: od tod pojdeš, k meni v mesto. Toliko bom že služil, da bova živela. Kasneje pa nama bo šlo prav dobro. Vse bo pozabljeno in smejala se bova tem časom.“ Pozabila je vse že zdaj in oprostila; zato ker ji kaj drugega ni preostalo. Hotela mu je verjeti, zato ker brez te vere ni imela kaj početi v življenju.

Toda komaj je prijatelj odšel v mesto, komaj je Vera spet začela upati, je prišlo pismo za denar. Zdaj res ni imela kje vzeti. Odpisala mu je suho, hladno pismo. Da ne more več.

Ko sta zvečer z možem sama posedala v sobi, se je zahrepenela po koščku nekdanje lepote; tiste lepote, ki je ni motil nihče, ki sta zanjo vedela sama. Še je hotela živeti, še se je hotela rešiti pred prepadom, kamor jo je življenje potiskalo po njeni krivdi. Mož pa je bil pust in je tožil za prijateljem, kako dolgočasno in mrtvo je pri njiju, kar sta sama. Hotela ga je odvrniti od te misli, govorila mu je o nekdanjih časih, ki so bili celo lepši. Poslušal je molče, gledal nekam pred se, kakor bi mislil, potem pa trudno rekel:

„Daleč je vse to...“

Bilo je res daleč in skoraj se je čudil, kako se more ona spominjati tistega, ko je bil on prepričan, da se je dolgočasila pri njem.

Ali ga ne bo mogla odtrgati od tega prepričanja? Kako rada bi mu bila priznala, da se moti, pa ni mogla. Silila se je, da bi bila vesela, brezskrbna, celo razposajena. Ko je prišla nedelja, mu je veselo rekla:

„Ali me ne povabiš na sprehod?“

Sprehodi so bili že zdavnaj pozabljeni, zlasti če sta bila sama. Čemu bi se sprehajala in se dolgočasila? Peter jo je skoraj začudeno pogledal.

„Pa pojdiva,“ je odvrnil.

Tokrat je bilo mrtvo na tej poti. Ne samo, da je bil puščoben jesenski dan, temveč je bilo tudi v obeh vse mrtvo. In nista še prehodila vse poti, ko sta se že naveličana napotila v gostilno. Toda tudi vino je bilo nekam brez okusa, ljudje v gostilni dolgočasni, pesmi, ki so jih peli, so bile nelepe, pijanske.

Utrujena, ne od poti, pač pa od nečesa drugega, sta še vračala. In tedaj je rekel Peter:

„Pisal bom prijatelju, naj naju čimprej obiše.“

Vera ga je prestrašeno pogledala. Toda šele zvečer je rekla:

„Ali ne bi mogel počakati s pismom? Zakaj se ti tako mudi!“

Počakal je, ker je tako hotela, vendar se mu je zdelo neumno. Saj je videl, da je bolna, da iz dneva v dan bolj hira, in vedel je, da tu ni drugega zdravila, kakor prijateljjev prihod. Zato je oddal pismo. Potem je pisal drugo, tretje in šele na to je dobil odgovor, da prijatelj zdaj ne more, ker je pred zadnjim izpitom. Prvo je izpit. Peter je pokimal, izpit je bil važnejši, res. Kaj je pomenila Vera svetu, temu prijatelju? Vera je tako brezpomembno bitje, kakor jih je na tisoče, da, milijoni takih ljudi so na svetu... Zdaj šele se je natančno zavedel, da spadata on in Vera med tisto brezmejno množico, ki nič ne pomeni. Vse doslej sta stala izven nje, nekje na ozki poti, ki vodi na drugo stran, tja, kjer človek nekaj pomeni. Ne, tja ne bosta nikdar prispela.

Ali se ni prijatelj samo ponorčeval iz njiju? Ko ju je po dolgem času vendarle obiskal, je bil kakor tujec v hiši; po drugi strani pa je bil piker in čutila sta, da se hoče norčevati. Toliko da ni povedal vsega naravnost, toliko da ni ubogemu Petru povedal, da je bedak, ki se mu posmehujejo otroci. Vera se je zgrozila nad to nesramnostjo. Prebledevala je, spet rdela, si grizla ustnice, in ko je prijatelj naposled odšel, je legla; postalo ji je slabo.

Zanjo je bilo konec te igre; in bila je vesela, da je tako. Toda z grozo se je spraševala, če se ne bo začela še druga, strašnejša, okrutnejša. Ali ne bo prišlo za vse to veliko maščevanje? Ali bo prenesla? Ali bo mogla vsaj nekaj rešiti od vsega?

Kakor je nekoč nestrpno pričakovala prijatelja, da se bo izza ogle slučajno prikazal, jo pozdravil, se ji pridružil in ji pripovedoval lepe stvari, tako je zdaj, ko je vedela, da je doma, trepetala, če pride in jo ustavi.

Prišel je, s tistim nasmehom kakor nekoč, toda Vera se je prestrašila. Ko je videl, da je njegove besede, ki so bile lepe in sladke, ne morejo več prevzeti, je naravnost povedal, kaj hoče. Najprej jo je vso prevzel srd, potem je spoznala, da se s tem ne reši. Z obupom v očeh je rekla:

„Ne morem. Nimam kje vzeti.“

Namrdnil se je in dejal: „Reci, da nočeš.“

„Ne morem,“ je odvrnila hladno, „pa če me ubiješ.“ Ali ni vedel, da si že zdavnaj izposoja pri znankah, da se zadolžuje in ne ve, če se bo kdaj mogla rešiti?

To ga ni brigalo; ni spraševal po tem, pač pa je, ko je odhajal, rekel: „Ako do jutri zvečer ne dobim denarja, bo najbolje, da sama vse poveš možu in mi prihraniš trud.“ Najprej je vzdrljela, potem so se ji ustnice skrivile v grenak nasmeh in je rekla:

„Dve leti sem morala čakati, da sem spoznala, kako umazano dušo imaš.“ Zmignil je z rameni, brez sramu, hladno, zaničljivo.

„Nekje,“ je rekel trdo, „moram dobiti denar, da končam študije in pridem do službe... Kaj hočeš! Mar naj bi samo zaradi ljubezni prihajal sem k vama?“

Ko mu je naslednji dan prinesla denar, jo je prijel za roko in zdelo se je, da se bo razjokal. „Oprosti, da sem bil včeraj tako surov. Krivico sem ti delal. Dobra si, predobra.“ Trgala se mu je iz rok, on pa je ni izpustil. Hladno in tuje je poslušala, kako ji je govoril o tistih časih, ko bosta živela v glavnem mestu, daleč od tod, od teh nelepkih stvari. Smejala se bosta tem časom, vsemu, in smejala se bosta Petru. Postala bo resnična gospa. Kaj pa pomeni v tem mestu? Dekla je nekemu odvetniku in dekla je nekemu Petru, ki je spet sluga v nekem uradu.

Odhajala je k možu, mrtva in brez volje. Ni si želela, da bi se kdaj smejala Petru, ničesar tega, kar ji je obljubljal si ni več želela. Želela si je samo, da bi bile vse te umazane stvari že daleč za njo, pozabljene, kakor se ne bi bile nikdar dogodile. In želela si je, da bi nad življenjem spet zaplaval tisti lepi mir, ki je prej polnil njuno hišo.

Dala je poslednjič, to mu je povedala. Poslej, je rekla, hoče imeti mir. Kaj res želi, da se ubije?

Zdelo se je, da ga je njena grožnja le prestrašila. Odšel je, ne da bi se poslovil. Vera je začela upati, da bo pozabil. Nekaj mesecev ni ne pisal ne prosil ničesar. Ali je minilo vse, kar je bilo tako grdo? Kako malo si je zdaj še želela od življenja! Samo senco nekdanje lepote, odsev vsega. Ne tiste burne ljubezni, ki jo je bila uživala v prijateljevem naročju, ne tistih opojnih besed, ne strastnih poljubov, nič divjega. Miru si je želela. Saj je vedela, da je vse, kar je pričakovala od življenja, minilo. Vsakdo nekaj pričakuje od življenja, kar mora priti, pa naj bo potem še tako varljivo. Ko je potem mimo, je dobro, pa naj je bilo še tako grenko. In tako bo pri njej, če se prijatelj nikdar več ne prikaže.

Meseци so minevali, dokler se ni prijatelj spet pripeljal. Toda v njuno hišo ga ni bilo, pač pa je počakal Vero, da se pogovori z njo.

„Kaj hočeš?“ je vprašala z obupom v očeh. „Ali ti še ni dovolj, da si me že tako ubil? Ali še ni konec vsega?“

Zaničljivo se je nasmehnil: „Da, vsa stvar mi že preseda. Rad bi jo končal. Službo sem našel v mestu in ne bom imel več časa, prihajati sem. Samo ne vem,

kaj naj počnem s tvojimi pismi. Zažgal jih ne bi rad, hranil pa tudi ne. Mislil sem, da bi jih odkupila.“

Kakor se je prvi trenutek hotela kar obrniti in oditi, da si ohrani vsaj malo ponosa, je vendar le občutila, da bi s to žrtvijo vsaj nekaj rešila: mir. Potem pa se je je spet lotil obup. Potrto je rekla:

„Ne morem... nimam s čim.“ Ali naj ga prosi, da jih ji vrne brez vsega? Zato, ker ga je nekoč ljubila? Ne, prosila ne bo. „Ne morem...“ je brezupno ponovila.

„Saj ti ni treba kupiti vseh hkrati. Denar si boš počasi izposojala. Vem, da imaš prijateljico iz mladih let, ki je bogata. Njej boš pomalem vračala.“

Ko je molčala, je povedal ceno vsakega pisma. In ko je prebledela, je zasmehljivo dejal:

„Tako se boš vsaj še dolgo spominjala ljubezni, ki sem ti jo daroval. Obljubim ti pa, da ne bom nikdar ničesar zinil, če jih hočeš kupiti.“

Odšla je, ne da bi bila kaj rekla, toda vedel je, da bo odkupila, da bo prenesla tudi to. En sam trenutek mu je prišlo na misel: kaj, če le ne bi storil tega? Njen obraz, ki ga je bil malo prej gledal, je bil še vedno lep, čeprav že starikav in utrujen. Ta utrujenost mu je dajala celo nek svojevrsten sijaj in čar. Za trenutek je pomislil na čase, ko sta se prvič srečala, ko je prvič klonila pred njim.

Samo za trenutek se je pojavila ta misel v njem in že jo je odgnal. Takoj nato ga je obšlo tiho veselje, ki ni bilo v ničemer osnovano, razen v zavesti, da ubija nekoga, v zavesti, da ubija vse tisto, kar je zvezano z njegovo mladostjo in revščino. Poslej se bo njegova pot vzpenjala strmo navzgor.

Minevala so leta, počasi, kakor teče voda po ravninskih umazanih jarkih. Voda teče, teče morda vse leto, dokler ne pride v morje. Toda voda se z oblaki vrne, orosi polje in ga osveži in se spet zbere v istem jarku. Življenje in leta pa se ne bodo nikdar vrnila. Rišejo samo neprijetne poteze v obraz in brišejo z njega poslednjo lepoto in mladost.

V Verinem življenju je bilo nekaj vdanega, ponižnega. Nekoč se je kaj rada razjezila in Peter jo je moral prositi odpuščanja, — kajti Peter je bil tisti, ki je moral prositi. Zdaj ni zahtevala ničesar, zdaj je samo še odpuščala. Hotela je, da bi za vse grdo, kar je storila, dala mnogo lepega. Pa ni imela ničesar. Vse v njej je bilo ubito.

Po letih je Peter pozabil na prijatelja. Sama sta posedala v sobi kakor nekdanje čase. Takrat je bil mrtev Peter, zdaj je umirala ona. Peter, se je zdelo, bo še oživel, ona ne bo nikdar več. Spet je po dnevnem delu, ki je bilo kaj naporno, posedal nad izposojenim časnikom in spet se je jezil na vse tiste, ki se zaradi ljubezni zapletajo v nesrečo. Govoril je, kakor bi hotel ohrabriti in dvigniti Vero, ki je prav tako zabredla v nesrečo. Da, zakaj zapletati vso stvar, ko je življenje vendar tako preprosto, tako preprosto, kakor je v njenem zakonu!

Včasih je prišlo Veri na misel: ali je bil res tako slep, da ni videl ničesar? Ali pa je videl vse in le ni hotel vedeti? Včasih jo je kaj takega vprašal, kakor bi hotel, da mu pojasni vso stvar. Toda Vera je hotela lagati do kraja. In on, zadovoljen s tem, je kimal in rajši verjel, kakor sumil.

Minevala so leta, njena pisma so se vračala, kakor jih je izplačevala. Tista pisma, ki jih je nekoč pisala s toliko ljubeznijo in strastjo, z vero in vdanostjo. Drago jih je plačevala, ko si je odtrgavala od najnujnejšega. Prihajala so po vrsti, kakor jih je nekoč pisala, toda v večjih presledkih, da bi jo čim bolj, prav do kraja izmučila. Še enkrat so posmehljivo zbudala spomine na vse, kar je bilo nekoč tako lepo in tako veličastno, kar je bilo pa zdaj tako grdo. Še enkrat je prebrala vsako posebej, kakor bi se hotela po nečem vprašati, po nečem velikem: ali se je vse to nekoč resnično zgodilo in kako se je moglo zgoditi?

Potem je pismo zažgala.

Ko je izplačala poslednje pismo in poslednje zažgala, se ji je zdelo, da se je nekaj odvalilo z njenega srca. Toda bila je ostarela, utrujena, naveličana življenja. Naveličana tistega varljivega, nekoč tako dragega, a v resnici tako grdega in grenkega, a tudi tega, ki se ga je še oklepala, s katerim se je hotela še pred kratkim rešiti.

Zdaj je minilo vse, zdaj je našla mir, ki si ga je tako želela. Ta mir je bil grd in zoprn in je ni mogel zadovoljiti.

Včasih, kadar je bila sama, je obstala ob oknu in se zagledala skozi na cesto. Na platanah ob cesti je bila jesen, z orumenelim listjem, ki je odpadalo. Tudi na nebu je bila jesen, na bledeh oblakih in na hladnem soncu. Gledala je ljudi, ki so neprestano hodili svojo pot po cesti, zgovorni, veseli, zadovoljni. Gledala je tiste majhne ljudi, ki jih je poznala iz mladih let, s kmetov, delavce, dekleta, fante, matere, očete, otroke: vsi so nekam hiteli in vsi so imeli neko voljo v sebi. Vedela je, da revno živijo, čeprav ni nikdar pomislila na to, toda vsi ti ljudje nosijo v sebi neko vero. Borijo se za življenje. Mar nikdar ne trpijo? In če trpijo, kako morejo biti kljub temu polni tega življenja, ki jim sije z obrazov? Ali tam ni prevar, kakor so tu, kjer živita ona in Peter?

Kakor koli je že tam, jo je obšlo, tja ne more. Nikamor ne more. Tudi noče. Zanja je vse minilo, mrtvo je postalo srce in misli so mrtve. Nič ni ostalo, zaradi česar bi bilo vredno še upati in tudi živeti, se mučiti in lagati ter varati še sebe.

Ne, res ni bilo vredno živeti.

Tako je ostal Peter sam na svetu. Zdaj je poslednjič vzel v roke izposojeni časnik, ko je izvedel, da prinaša zgodbo o njegovi ženi. Zaprl se je v sobo, da ga ne bi nihče videl. Bral je počasi, mirno, kakor bi bral zgodbo o njemu popolnoma tuji ženski. Imena niso bila izpisana, toda po začetnih črkah je dognal Vero, sebe in prijatelja. Saj je mislil nje tri oni, ki je pisal vse to. In velik naslov: Ljubezenska žaloigra v mirni družini. Le kako si morejo ljudje izmisliti tako bedaste zgodbe; nekaj tako neverjetnega, smešnega, a za njegovo Vero ža-

ljivega! Vera tega ni nikdar počela. Toda četudi bi storila kaj takega ... ubila se ne bi nikdar zaradi tega. Ljudje se ubijajo, ker izgubijo vero v življenje, ker ne morejo napolniti praznine z ničimer pomembnim, ne pa iz ljubezni ali iz kake podobne nesreče.

Vrnil je časnik in si ga ni izposodil nikdar več.

Polnokrvni lirik

Igo Gruden

Da polnokrvni lirik je, ne črednik,
zabrenkal mu kulturni je preglednik;
tako j ves narod je v en glas priznal:
Saj res je na Parnas prirezgetal.

O realizmu v literaturi

A. Poljanec

I.

Za razliko od znanosti, ki odraža svet v pojmi h, ga umetnost odraža in izraža v podobah. Menda je bil veliki francoski enciklopedist Diderot tisti, ki je utemeljil realistično estetiko, ko je v enem izmed razgovorov o svojem delu „Fils naturel“ lépo v umetnosti opredelil kot „skladnost med podoba in predmetom“. Kolikor globlje in kolikor jasneje podoba odraža bistvene strani predmeta, toliko večja je potemtakem njena lepota, njena umetniška vrednost.

Umetnik besede ima svoj predmet v vsem obdajajočem ga okolju, v vsej celoti družbenih odnosov in v sebi samem kot pripadniku enega izmed delov te celote, kot sestavini tega dela, to je, določenega družbenega razreda.

Osrednji predmet svetovne literature vse od poznega srednjega veka sem, je bila problematika meščanskega sveta na sploh in posebej še problematika individuuma, ki ga je ta svet iztrgal iz sleherne skladne celote in ga vrgel v vrtinec slučajnosti. Problematiko sveta, temelječega na anarhični, posamični produkciji in privatni lastnini na produkcijskih sredstvih, je Engels v pismu J. Blochu l. 1890. takole karakteriziral: „So torej neštevilne sile, ki se prepletajo med seboj, je neskončna skupina paralelogramov sil, ki tvorijo rezultanto — zgodovinski dogodek, — ki jo samo spet lahko smatramo kot proizvod neke sile, ki deluje kot celota nezavedno in brezvoljno. Zakaj kar hoče vsak posameznik, to preprečuje vsakdo drugi, in kar se iz tega izcimi, je nekaj, česar ni hotel nihče.“

Navzkrižje med svetom notranjih stremljenj in med svetom vnane resničnosti se je odražalo v dveh določeno razmejenih smereh klasične meščan-